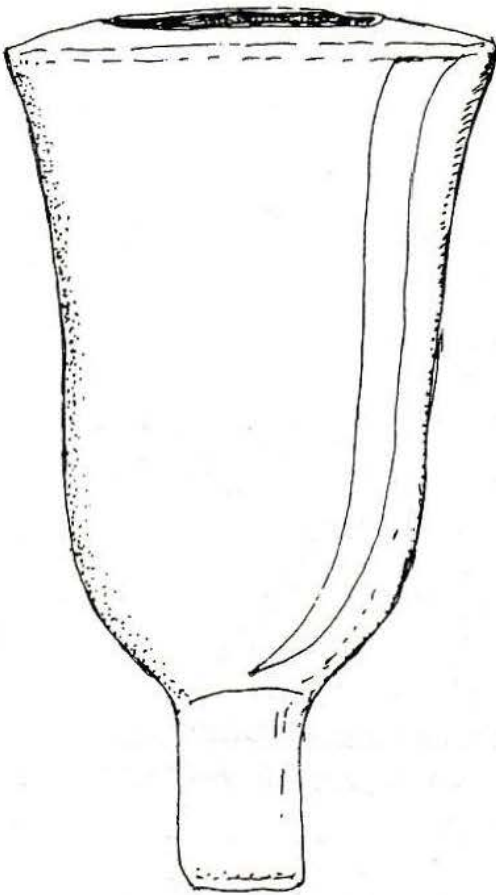

WATERPIJPEN VAN GOEDEWAAGEN

door P.K.Smiesing

De waterpijp is vooral voor de volkeren in Oost-Azië en Afrika een vertrouwd rookinstrument. In Europa bleef deze manier van roken nagenoeg onbekend. Toch bracht de Pijpen- en Aardewerfabriek van de firma Goedewaagen in de vijftiger jaren van onze eeuw een aantal verschillende waterpijpen op de markt. (1) Deze waterpijpen waren zeer waarschijnlijk bestemd voor de export naar de waterpijpminnende landen. Dat de Goudse waterpijp ook aftrek vond in ons eigen land, getuige de vondst van een goed berookt exemplaar op de Jaarmarkt op Koninginnedag van dit jaar.

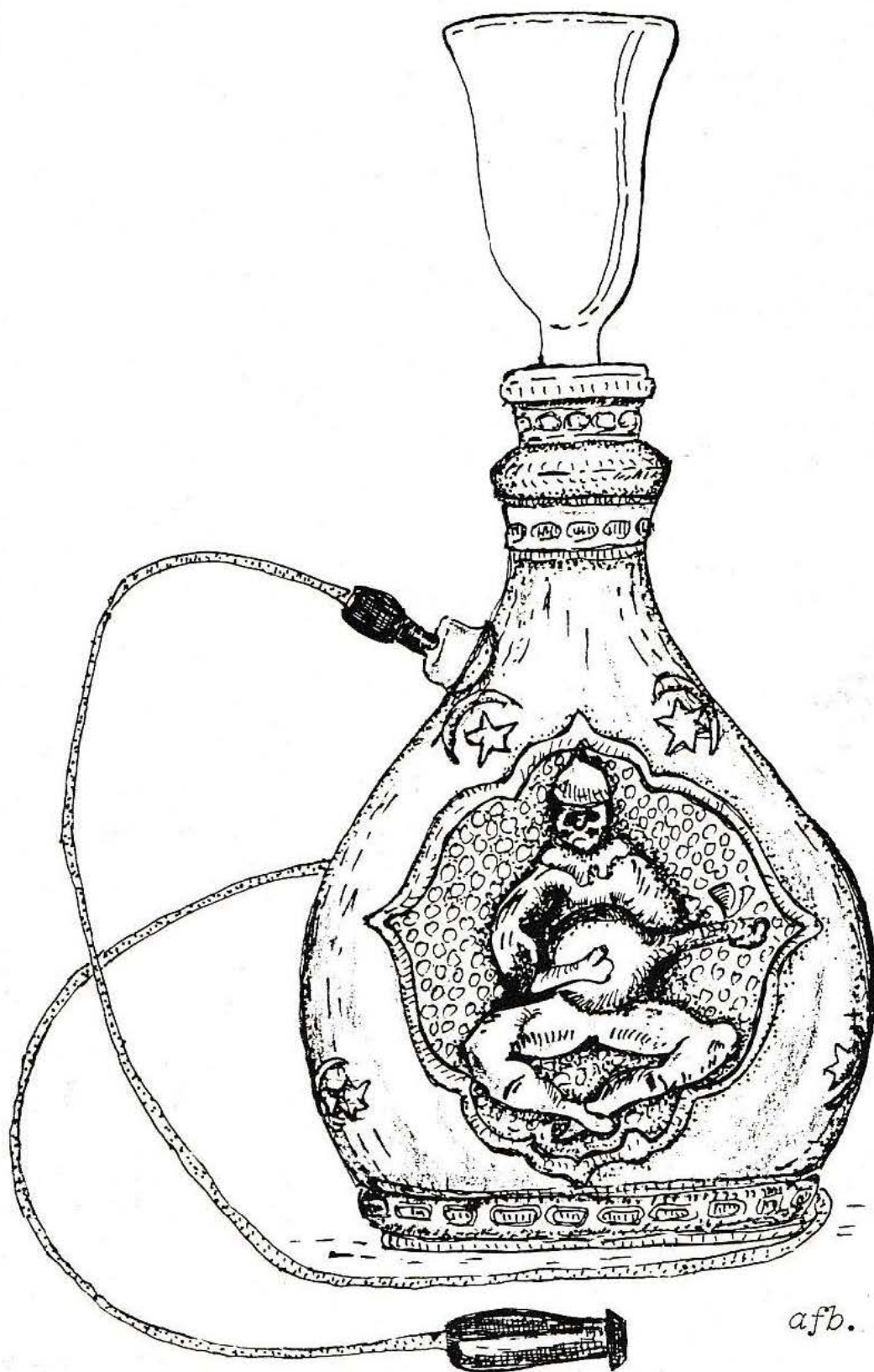
afb. 1

De belangrijkste onderdelen van deze waterpijp zijn het vochtreservoir, de pijpekop en de slang met mondstuk. Het vochtreservoir is een bolvormige aardewerk fles, die geheel bedekt is met groene glazuur. Deze fles heeft twee nauwe openingen, waarvan de grootste zich gewoon boven aan de hals bevindt. Daar waar de hals begint, zit in een kort zijbuisje een nauwe opening. In deze kleine zijopening, waarin een doorboord kurkje is gemonteerd, wordt de slang gestoken. Deze slang is van buigzaam plastic en is gehuld in een huid van geweven katoen. Aan het ene uiteinde van de slang is een zwart mondstuk van kunststof aangebracht, terwijl aan de andere zijde een zwart hol insteekbuisje is bevestigd. De pijpekop is

vervaardigd uit witbakkende gietklei, is dubbelwandig en aan de buitenkant geglazuurd. Vergelijken we de omvang van de bovenrand (51 mm) met de kopopening (23 mm), dan bemerken we dat er tussen de binnen- en buitenwand van de kop een flinke luchtkamer aanwezig is. (afb.1)

De insteekbuis van de kop ligt in het verlengde van de kopopening, zodat de kop rechtstandig boven in de fles gestoken kan worden. Een holle kurk met een doorboorde bodem zorgt

voor een passende montage. Op de buik van de fles, het vochtreservoir, zijn in reliëf versieringen aangebracht. Op de tegenoverliggende zijden zijn in rozetvormige vensters op een gepointilleerde achtergrond een luitspeler en een dansende derwisj te zien. (2) Sterren in een maansikkel geven deze Goudse waterpijp nog een extra Oosterse nuance. (afb.2)

afb. 2

Op de bodem van de fles zien we het firmastempel, een gekroonde weegschaal (balans) in een cirkel met er om heen de tekst "Koninklijke Goedewaagen". Binnen de cirkel bevindt zich de tekst "hoogwaardig ovenvast".

afb. 3

Na de aanwinst van deze bijzondere pijp was mijn belangstelling voor de waterpijpen van Goedewaagen gewekt en ging ik op zoek naar meer informatie over dit produkt. Leen van den Berg bleek nog een aantal waterpijpen van Goedewaagen in voorraad te hebben. De boven beschreven waterpijp had hij in de kleuren bruin, geel en groen. Bij vergelijking met de eerder gekochte waterpijp kwamen er kleine verschillen aan het licht. De vochtreservoirs werden bij het glazuren niet eender behandeld. Dit glazuren is nodig om de poreuze gietklei waterdicht te

maken. De laatste hebben geen glazuur op de "standring" onder de bodem. Ze werden niet zoals het exemplaar van de jaarmarkt op proenen geplaatst. De kurk in de halsopening heeft een kroon van wit plastic, hetgeen bij de oudere pot ontbreekt. Mogelijk zijn de pijpen van van den Berg uit een latere produktieperiode. In de doorboorde kurk is een glazen buisje bevestigd om de rook onder in de vloeistof van de pot te brengen.

Een ander type waterpijp van Goedewaagen heeft dezelfde uitvoering maar heeft een naar boven licht tapstoelopende cilindervorm. (afb.3) De kurkjes in de twee openingen zijn gelijk aan bovengenoemde waterpijp. Het bijzondere van deze pijp schuilt in de uitvoering van de beschildering, die volgens de aanduiding " Handpainted " op de bodem, met de hand werd aangebracht. In zwarte lijnen is een woestijntafereel beschilderd ingevuld met blauwe, bruine, gele en groene kleuren. Op dit bijzondere plateelstuk zijn rustende kamelen, Arabieren en danseressen te zien. Het transparante glazuur laat zien dat ook deze pot uit witbakkende klei vervaardigd is. Op de bodem is naast de reeds eerder genoemde aanduiding bovendien " Royal Goedewaagen " en een monogram van de initialen van de schilder, HV, aangebracht. Drie putjes in het glazuur op de bodem wijzen op het gebruik van proenen.

De waterpijp wordt compleet met slang en pijpekop in een golfkartonnen doos geleverd. In de doos is een gebruiksaanwijzing bijgesloten, die de werking van de waterpijp verklaart. (afb.4) Uit de beschrijving blijkt dat de rook via de vloeistof onder in de pot door het drukverschil weer boven de vloeistofspiegel wordt gezogen. Gezien de engelse tekst in de gebruiksaanwijzing en op het etiket van de doos mogen we aannemen dat de pijp voor export bedoeld was naar het Midden-Oosten. (afb.5) De benaming " Ottoman Hookah " duidt op Turkije. De " Hookah " is een waterpijp, die oorspronkelijk door zijn grote omvang en niet buigzame steel alleen zittend door de roker gebruikt kon worden. Later werden er kleinere Hookah's vervaardigd die door de roker konden worden meegenomen.

De pijpen werden aangestoken door gloeiende stukjes houtskool op de tabak in de pijpekop te leggen. Bij Turkse waterpijpen zien we onder de kopinzet een messing schaalvormige kraag, waarop de stukjes gloeiende houtskool rusten. Met een messing tang, die met een kettinkje aan de pijp bevestigd is, worden de stukjes gloeiende houtskool aangevat.

Een derde waterpijp die Goedewaagen op de markt bracht bestaat uit een compleet potje, waarbij de pijpekop gevormd wordt door een komvormige holte in de halsopening. De kopholte is het

Here's how to use your clean, cool smoking

OTTOMAN HOOKAH

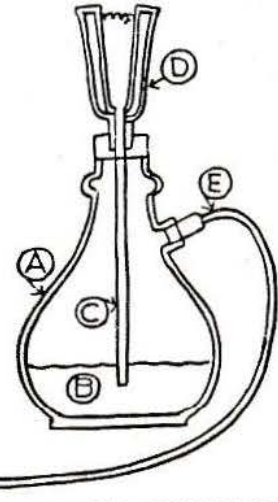
Fill carafe (A) with water (B) to 1/2 inch above the bottom end of the glass tube (C).

Load tobacco bowl (D) with tobacco.

Place mouthpiece of tube (E) in mouth and draw as you light the tobacco in the bowl.

The smoke passes down the tube (C), bubbles up through the cool clean water (B) in the carafe leaving nicotine and impurities behind in the water and is drawn off in the tube (E), cooler, cleaner and sweeter than any smoke you've ever enjoyed before.

afb. 4

PRINTED IN THE NETHERLANDS

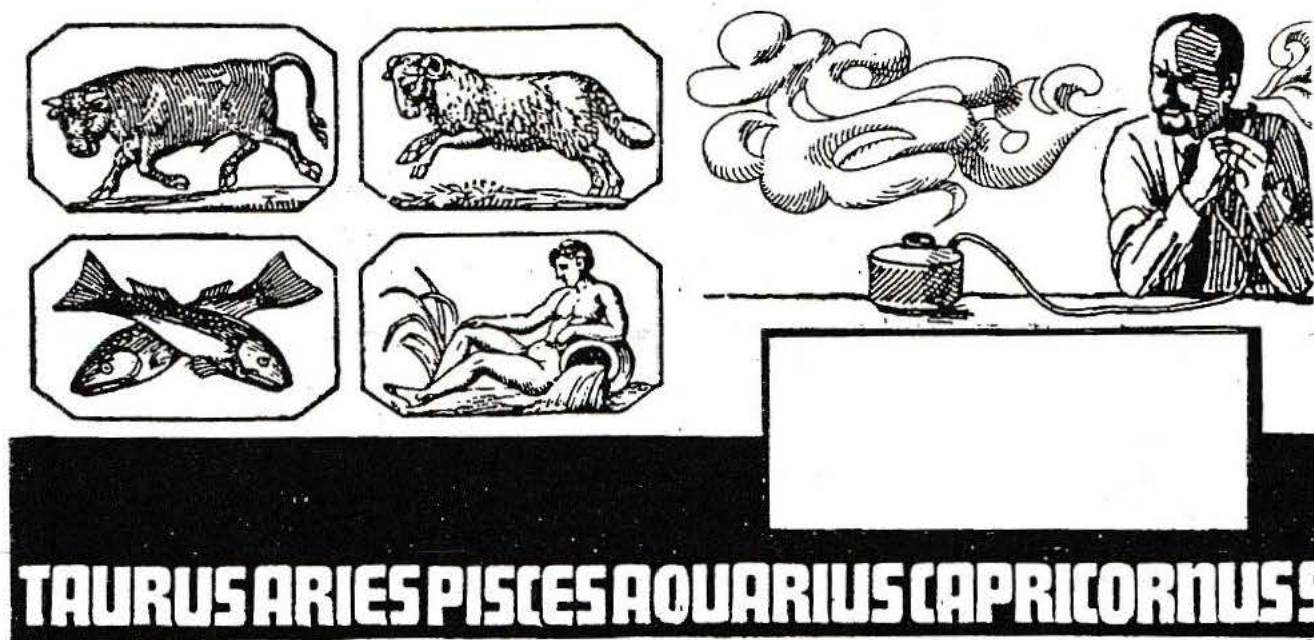
The
**OTTOMAN
HOOKAH**

imported water pipe
for **THE COOLEST CLEANEST
YOU EVER HAD** because
it's **Watercooled**

afb. 5

enige gedeelte van de pot dat niet geglazuurd is. Deze waterpijp is de kleinste van de drie. De twee vorige potten zijn ongeveer 15 cm hoog terwijl deze derde slechts 9 cm meet. De pijp wordt gepresenteerd in aantrekkelijke pastelkleuren op de witte ondergrond van de gietklei. De verpakking is een klein doosje met een venstertje, waardoor de consument zien kan welk sterrenbeeld op de pot is aangebracht. De opdruk van de doos geeft aan, dat de pijp in 12 verschillende sterrenbeelden leverbaar was. De afbeelding op het doosje laat zien hoe de pijp gerookt kan worden. (afb.6)

afb. 6

Op de bodem is de Engelse gebruiksaanwijzing afgedrukt. (afb.7) Hierop is een pijp te zien met één aansluiting voor een slang met mondstuk. In de doos vinden we echter een pot met twee aansluitingen en twee slangen, zodat de pijp door twee rokers tegelijk gerookt kan worden. Het tweede gat, dat afgesloten is met een plastic dopje kan ook gebruikt worden om de pijp met water te vullen. Een extra kurkje wordt bijgeleverd om de tweede slang aan te kunnen sluiten.

De twee eerder beschreven waterpijpen worden door de halsopening gevuld.

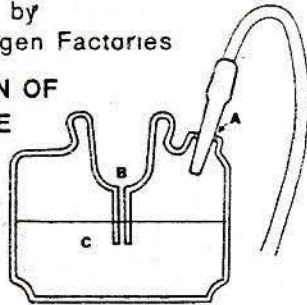
Op de bodem lezen we "ROYAL GOEDEWAAGEN" en "PATENT PENDING". Blijkbaar heeft de firma op dit produkt het patent gehad.

De Pijpen- en Aardewerkfabriek Goedewaagen heeft na de tweede wereldoorlog een verdere teruggang van de kleipijpenproduktie beleefd. De produktie van deze waterpijpen kon geheel in de

aardewerkafdeling worden gerealiseerd. Waarschijnlijk sloeg dit artikel niet aan in de vermeende exportgebieden en is de produktie slechts van korte duur geweest. Voor verzamelaars een unieke gelegenheid om uit deze fase van de beroemde pijpenfabriek de laatste produkten aan te schaffen. Leen van den Berg heeft nog een beperkte voorraad. Mogelijk heeft deze bijdrage de waterpijpen van Goedewaagen meer bekendheid gegeven. Want ook hier geldt: ' Onbekend maakt onbemind '.

Made in Holland by
Royal Goedewaagen Factories

**CROSS-SECTION OF
ZODIAC PIPE**

HOW TO USE YOUR ZODIAC WATER PIPE

1. Remove tube from tube hole (A)
2. Pour clear water in tube hole (A) until Water Bowl (C) is half full.
3. Fill tobacco hole (B) with tobacco.
4. Insert tube back in tube hole.
5. Light tobacco and smoke.
6. To clean - Remove tube, empty out water and rinse with clean water.

Goedewaagen

ROYAL FACTORIES
GOUDA HOLLAND
SINCE 1630

afb. 7

Noten:

1. Volgens mededeling L. van den Berg,
2. Islamitische bedelmonnik. Dansende Derwisjen van de Nalawi-orde in Turkije bereiken met draaiende dansen een toestand van extase.
3. Helmuth Aschenbrenner, Tabak von A bis Z, 1966, p.104-105.

NIEUWE LITERATUUR

Prade, Mons. de: *Taback-historie, in welcher insonderheit vom Schnup-taback eine ausführliche beschreibung, als von desselven zielung, zubereitung, auch wirckungen; und welcher gestalt, absonderlich der schnup-taback aus demselvigen möge bereitet werden.* Drullman, Frankfurt, 1684

Deze facsimile uitgave is voor f11,90 te koop bij de filialen van boekhandel De Slegte.